

Seksuele integriteit raakt iedereen

Integer omgaan met kleding, aanraken en kleedkamersituaties

Integere omgangsvormen zijn niet vanzelfsprekend, wat weer pijnlijk duidelijk werd door de onthullingen over seksueel grensoverschrijdend gedrag bij The Voice of Holland en de vele meldingen bij slachtofferorganisaties die daarop volgden. Seksuele integriteit is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen (Van der Steeg e.a., 2020). De school is bij uitstek een plek om seksuele integriteit te leren. Hoe kunnen LO-docenten hiermee aan de slag? De ontwikkelgroep seksuele integriteit wil bijdragen aan professionalisering rond dit thema door een reeks artikelen. Dit eerste artikel gaat over kleding, aanraken en kleedkamerveiligheid.

| **Tekst** Esther van der Steeg

Inleiding

Uit onderzoek blijkt dat leerlingen zich in de LO-omgeving, meer dan elders op school, kwetsbaar en *exposed* voelen (Redelius & Larsson, 2010; Pizmony-Levy, 2018). Dagelijkse stressoren op school hebben een grote impact op het welzijn en de schoolprestaties van leerlingen (Røset, 2019; Tudor e.a., 2019). Het uiterlijk, lichaamsvormen en (in)competentie zijn meer zichtbaar en voelbaar tijdens LO dan bij andere vakken. Leerlingen noemen sportkleding, aanraken en kleedkamersituaties als aanleiding voor stress, doordat deze gevoelens van schaamte, intimidatie en onveiligheid kunnen geven (O'Connor & Graber, 2014). De centrale vraag is wat LO-docenten kunnen doen om deze stressoren te verkleinen, omwille van de sociale veiligheid en het plezier van leerlingen.

Kleding

Op veel scholen gelden er kledingvoorschriften voor de LO-lessen. De strekking van wat in veel voorschriften staat is dat leerlingen sportkleding moeten dragen die niet 'aanstootgevend' is of die geen 'ongepaste opmerkingen zouden kunnen uitlokken'. Sommige scholen zijn overgegaan tot een verplicht sporttenu, een ultieme poging om bepaalde kleding, zoals naveltruitjes en spaghettibandjes, te elimineren. Scholen willen door dergelijke voorschriften grensoverschrijdend gedrag voorkómen, maar is dit wel de manier?

Volgens leerlingen niet. Leerlingen in het hele land kwamen in opstand tegen kledingvoorschriften op scholen (NOS Stories, 2021). Uit gesprekken met honderden jongeren kwam naar voren dat de kledingvoorschriften in het hele land gelden, op alle soorten

scholen. De leerlingen vinden dat de kledingvoorschriften meiden benadelen doordat lichamen worden geseksualiseerd en dat de voorschriften *victim blaming* in de hand werken.

De kern van *victim blaming* is de verantwoordelijkheid van grensoverschrijdend gedrag bij de verkeerde persoon leggen. Ook tegen de verplichte sporttenu's was protest, omdat leerlingen deze kleding te veel of juist te weinig bedekkend vonden. Hierdoor ontstonden gevoelens van ongemak of onveiligheid (Elliott & Hoyle, 2014; NOS Stories, 2021). Tenslotte menen de leerlingen dat scholen te weinig doen tegen het wérkelijke probleem: het aanpakken van leerlingen en personeel die zich schuldig maken aan seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Aanraken

Aanraken is onlosmakelijk verbonden met bewegingsonderwijs. LO-docenten hanteren grofweg drie soorten aanraking: beschermende, technische en zorgzame aanraking, met het doel leerlingen respectievelijk te beschermen tegen letsel, beter te leren bewegen en te motiveren (Andersson e.a., 2018). Helaas wordt een aanraking door leerlingen regelmatig ervaren als vervelend, misplaatst, intimiderend of grensoverschrijdend en vormt dus een duidelijke stressor voor hen (O'Connor & Graber, 2014).

Ongeacht de intentie kan een aanraking door de leerling negatief ervaren worden. Het omgaan met dergelijke pedagogische dilemma's is een wezenlijk aspect van het werk als LO-docent en het reflecteren op aanraken van leerlingen (of, hoe en wanneer) is daar een belangrijk onderdeel van (Andersson e.a., 2018). De reflectie

hierover staat niet stil en wordt beïnvloed door maatschappelijke bewegingen. Door meer kennis en bewustzijn over geweld tegen en bescherming van kinderen en jongeren, zowel maatschappijbreed als specifiek in de sportomgeving, zijn LO-docenten

voorzichtiger geworden en heeft het *no-touch* beleid terrein gewonnen (Andersson e.a., 2018).

We zien dit *no-touch* beleid terug in een veel toegepaste genderspecifieke aanpak in de LO-omgeving. Mannelijke LO-docenten laten het fysieke contact met meiden in de les regelmatig aan hun vrouwelijke collega's over, waar vrouwelijke LO-docenten zowel meiden als jongens kunnen aanraken. De vraag is of deze aanpak de veiligheid vergroot of dat het een schijnveiligheid biedt (want: kunnen vrouwelijke LO-docenten niet over grenzen van jongeren gaan?)

Leer leerlingen het verschil tussen *snitchen* en melden

én of hiermee het wantrouwen jegens mannelijke LO-docenten niet juist wordt geïnitieerd of versterkt. Kortom, we willen stilstaan bij aanraken in de LO-omgeving als expliciet genoemde stressor bij leerlingen in de LO-omgeving en het genderspecifieke *no-touch* beleid.

Kleedkamersituaties

Uit onderzoek blijkt dat leerlingen uiteenlopende ervaringen hebben als het gaat om kleedkamers; sommigen ervaren de kleedkamer als de leukste plek van school waar ze vriendschappen verdiepen, genieten van kletsen, zingen, dansen en dollen zonder toezicht van volwassenen. Voor anderen is de kleedkamer een plek waar ze een hekel aan hebben, die onveilig voelt en die ze zo mogelijk mijden (Pizmony-Levi,

2018; Johansen e.a., 2017). Dit wordt vaak gelinkt aan het geringe zelfvertrouwen en negatieve zelfbeeld in de puberteit waarbij de leerling zich ongemakkelijk voelt bij de veranderingen van het lichaam (Johansen e.a., 2017).

Zelfs leerlingen die veel zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld hebben, kunnen ook (acute) situationele schaamte, ongemak of verlegenheid ervaren in de kleedkamer. De kleedkamer zet een vergrootglas op verschillen tussen leerlingen en hardnekkige normen rond gender, seksuele oriëntatie en schoonheidsidealen die fungeren als meetlat. "Ik denk dat ik bang ben om veroordeeld te worden om hoe ik eruit zie", zegt een leerling. Ook uit recent onderzoek wordt duidelijk hoe onhandige opmerkingen van leerlingen of

personeel tegen transleerlingen of non-binaire leerlingen, zoals de vele variaties op "jij hoort hier niet" in de kleedkamers of de toiletten, bijdragen aan onveiligheid (Kiekens e.a., 2021).

Aanbevelingen

Om de genoemde stressoren te verkleinen en de LO-omgeving sociaal veiliger te maken voor leerlingen, roepen we LO-docenten op tot de volgende acties:

Hou bestaande kledingvoorschriften tegen het licht

Roepen ze op tot minder bloot? Realiseer je dan dat hiermee lichamen van leerlingen worden geseksualiseerd en dat dit *victim blaming* in de hand werkt. Met dergelijke voorschriften maak je jongeren (en vooral meiden) juist kwetsbaar, niet weerbaar. 'Sportkleding' als voorschrift volstaat. Leerlingen voelen zich veilig als docenten uitdragen: 'Je moet kunnen dragen wat je wilt, en anderen moeten daar met respect mee omgaan' (NOS Stories, 2021). Hoe je seksuele intimidatie effectief kunt tegengaan, kun je lezen in onze volgende artikelen en op de website van School & Veiligheid.

www.schoolveiligheid.nl

Integer aanraken: een taak voor elke LO-docent

Wij menen dat het maken van onderscheid in gender van docenten bij het aanraken van leerlingen een schijnveiligheid biedt en bovendien mannelijke LO-docenten bij voorbaat verdacht maakt. Wat kun je wel doen? Hanteer bij het aanraken van leerlingen de volgende aandachtspunten: 1 Kondig aan wat je gaat doen. 2. Ga na of de leerling zich comfortabel voelt. 3 Niet in het geheim of uit het zicht van anderen. 4 Bij twijfel, vraag toestemming (Vandevivere e.a., 2013). 5 Reflecteer regelmatig op aanraken (of, hoe en wanneer), zowel met collega's onderling als met leerlingen. Zo

Integer aanraken is een (ontwikkel)taak voor iedereen, LO-docenten én leerlingen

LO-docenten zijn voorzichtiger geworden en het *no-touch* beleid heeft terrein gewonnen

geef je taal aan dilemma's, wensen en grenzen bij aanraking, waardoor men hierover leert communiceren. Deze gesprekken dragen bij aan een respectvolle omgang met elkaar, geven ruimte aan twijfels en verminderen stress rond aanraking (Andersson e.a., 2018). Want integer aanraken is een (ontwikkel)taak voor iedereen, LO-docenten én leerlingen.

Stimuleer actief omstandergedrag in kleedkamers

Regels zijn een houvast. Bijvoorbeeld een verbod op het meenemen van telefoons naar de kleedkamer, zodat niemand ongewenst beelden van medeleerlingen kan maken. Daarnaast is het belangrijk om leerlingen kennis en vaardigheden bij te brengen over wat te doen in geval van (dreigende) onveiligheid in de kleedkamer. Ongewenst gedrag, zoals seksuele intimidatie, ontstaat en blijft voortduren als omstanders,

leerlingen die niet pesten of gepest worden maar er wel getuige van zijn, niet weten wat te doen en niet durven in te grijpen. Actief omstandergedrag kun je stimuleren door regelmatig met leerlingen te praten over kleedkamersituaties en wat ze concreet kunnen doen in geval van ongewenst gedrag, zoals: anderen betrekken, afleiden, afzonderen, aanspreken en aanwezig blijven. Dit maakt leerlingen bewust van het probleem en vergroot hun verantwoordelijkheidsgevoel om het op te lossen of te melden (Mujal et al., 2021).

Ongewenst gedrag wordt ook vaak stil gehouden doordat leerlingen bang zijn om ongewenst gedrag te melden want *snitchen*, oftewel klikken, is een doodzonde onder jongeren en brengt hen zelf in een onveilige situatie (O'Connor & Graber, 2014). We moeten daarom leerlingen het verschil leren tussen *snitchen*

(klikken met als doel dat de ander straf krijgt) en melden (hulp inroepen om te zorgen dat iemand niet beschadigd raakt). Melden kan van levensbelang zijn. Door voorbeeldsituaties te bespreken en na te spelen kunnen leerlingen dit verschil leren, empathie voor betrokkenen ervaren en actieve omstanders worden, waardoor de veiligheid in kleedkamers toeneemt. ●

Bronnen

Scan de QR-code voor de bronnen

Contact

info@seksuelegezondheidamersfoort.nl

Esther van der Steeg is consultant seksuele gezondheid NVVS en gedragswetenschapper

NVVS (nederlandse wetenschappelijke vereniging voor seksuologie)

Ontwikkelgroep seksuele integriteit in LO

Esther van der Steeg, onderzoeker seksuele integriteit in de sport en LO

Marije de Laat, LO-docent en trainer seksuele vorming

Pleuni de Boer-Noorda, LO-docent Zone College

Acke Lemstra, docent/onderzoeker, Instituut voor Sportstudies

Nicolette Schipper-van Veldhoven, lector Sportpedagogiek, Hogeschool Windesheim

Bente van Gameren, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Elsemiek Schepers, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Gerald Oude Alink, teammanager en coördinator Gezonde School, ROC van Twente

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

seksuele integriteit, kleding, aanraken, kleedkamer

De moderne gymzaal (2): Locatie en afmetingen

Deze aflevering, in de serie artikelen over de moderne gymzaal, gaat over locatie en afmetingen van gymzalen. Wat is de ideale locatie van een gymzaal en waarom? Wat is een gymzaal en wat zijn de door KVLO voorgeschreven, of gewenste afmetingen van een gymzaal en waarom? | Tekst Folkert Buitert en Odin Wenting

Zo dicht mogelijk bij de school

Een gymzaal bevindt zich zo dicht mogelijk bij de school, of is onderdeel van het schoolgebouw om geen onderwijstijd te verliezen. Dit is nu nog een richtlijn, maar voor het basisonderwijs zou het een uitgangspunt of voorschrift moeten zijn. Een gymzaal bij een school in een wijk kan een veel bredere functie vervullen dan alleen voor het bewegingsonderwijs. Een gymzaal in de wijk, bij de school, kan worden gebruikt door buurtverenigingen, sportverenigingen en voor andere activiteiten. De functie van de school als sociaal maatschappelijk element in de wijk wordt daarmee versterkt.

In het kader van het 2+1+2-beleid is de bereikbaarheid van de gymzaal voor leerlingen van de school een belangrijke voorwaarde. Naschoolse sportactiviteiten in een voor de leerlingen en ouders bekende en veilige omgeving vergoot de kans op deelname. Een BSO die in en met de school wordt georganiseerd, is gebaat bij een gymzaal op de locatie van de school om zo een optimale rol te spelen in de uitvoering van het 2+1+2-beleid.

Maximale afstanden

Er worden maximale afstanden gehanteerd voor het geval een gymlokaal niet bij de school kan worden gebouwd. Die afstanden worden gemeten langs de kortste weg die voldoende begaanbaar en veilig is voor leerlingen.

Een korte weg is niet alleen van belang om de lestijd maximaal te benutten, maar ook om de motivatie

en de deelname te bevorderen. In het basisonderwijs is dat veelal geen probleem, maar in het voortgezet onderwijs is het overbruggen van afstanden naar locaties voor bewegingsonderwijs vaak belemmerend. Te grote afstanden kunnen tot vertragingen en verzuim leiden. Als we willen dat kinderen beter bewegen, dan zullen ze gemotiveerd moeten worden en daar draagt heen en weer lopen of fietsen niet aan bij.

Een gymzaal voor het basisonderwijs en het speciaal onderwijs ligt op maximaal 1 kilometer van de school volgens de normverordening van de VNG. De KVLO adviseert een maximum van 750 meter voor het basisonderwijs en een maximum van 300 meter voor het speciaal onderwijs, als er geen mogelijkheid is voor een gymlokaal direct bij de school.

Voor praktijkonderwijs en voortgezet onderwijs hanteert de VNG een norm van 2 kilometer. De KVLO adviseert een maximum van 1 kilometer, als er geen mogelijkheid is voor een gymlokaal direct bij de school. Zie ook www.sportinfrastructuur.nl.

In dunbevolkte gebieden, kan het voorkomen dat een gymzaal door meer dan één school wordt gebruikt en die gymzaal zo efficiënt mogelijk moet worden geplaatst ten opzichte van die scholen. In steden met beperkte bouwruimte kan er bijvoorbeeld niet naast, of in de buurt van de school worden gebouwd. Veelal wordt dan gekozen voor het gebruik van een sportzaal of sporthal, waar meer dan één school bewegingsonderwijs kan geven.

Het beperken van de afstanden, eventueel door de sportruimte voor bewegingsonderwijs op de verdieping te plaatsen, of door lokalen op verdiepingen te plaatsen is een optie voor steden met beperkte bouwruimte.

Toekomstbestendige afmetingen sportruimte

De afmetingen en het gebruik van solitaire gymzalen zijn het onderwerp van deze aflevering. Het gaat niet over het gebruik van (een deel van) een sportzaal of een sporthal als sportruimte voor bewegingsonderwijs. Dat wordt in een volgende aflevering besproken.

In een grijs verleden is bedacht dat een gymzaal een oppervlakte van 252 m² moest hebben. Tegenwoordig is meer ruimte nodig, omdat de klassen groter zijn en docenten bewegingsonderwijs op zoveel mogelijk manieren met veel verschillende activiteiten de lessen moeten kunnen inrichten. Een efficiënte ruimte voorkomt wachttijd.

Naast het bewegingsonderwijs is het gebruik van de ruimte in het kader van het 2+1+2-beleid en het gebruik door verenigingen en anderen van belang. Een hoge bezettingsgraad draagt bij aan duurzaamheid en aan een betere exploitatie.

De KVLO hanteerde tot nu toe als voorschrift een oppervlakte van 308 m² (14 x 22 meter) met een hoogte van 5,5 meter. Een oppervlakte van 364 m² (14 x 26 meter) met een hoogte van 7 meter had de voorkeur.

Er is kritisch gekeken naar optimale afmetingen en voor de KVLO gelden nu nieuwe afmetingen. Deze oppervlakte en afmetingen zijn nodig om op veilige wijze alle kerndoelen en leerlijnen van het bewegingsonderwijs effectief te kunnen uitvoeren. Een gymzaal bouw je niet voor de komende tien jaar, maar voor vijftig